

СТРАТЕГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ НАТО: ВПЛИВ НА ЄВРОПЕЙСКУ ВІЙСЬКОВУ ПОЛІТИКУ

У статті проаналізовано втілення основних принципів нової Стратегічної концепції НАТО. Зосереджено увагу на проблемних питаннях упровадження концепції та розглянуто запропоновані шляхи їх подолання. Зроблено висновки про доцільність запропонованих нових інструментів, що мають на меті забезпечити виконання положень Стратегії та істотним чином впливатимуть на зміцнення європейської безпеки.

Ключові слова: НАТО, Стратегічна Концепція, трансатлантичний консенсус, процес прийняття рішень, операції та місії під проводом НАТО, трансформація НАТО, політика «кмітливої оборони», комплексний підхід.

В статье рассматривается реализация основных принципов новой Стратегической концепции НАТО. Проанализированы проблемные вопросы Концепции и рассмотрены предложенные пути их преодоления. Сделаны выводы о целесообразности новых инструментов, обеспечивающих выполнение положений Стратегии, которые призваны оказать влияние на укрепление европейской безопасности.

Ключевые слова: НАТО, стратегическая Концепция, трансатлантический консенсус, процесс принятия решений, операции и миссии под руководством НАТО, трансформация НАТО, политика «умной обороны», комплексный подход.

In article the implementation of the basic principles of the new NATO's Strategic Concept was researched. It was identified and analyzed problematic issues of implementation of the Concept and examined the ways to overcome its. The conclusions about the appropriateness of new measures that are ensure the fulfillment of new Strategic Concept and have an influence on strengthening of European security has been made.

Key words: NATO's Strategic Concept, the transatlantic consensus, decision making process, NATO-led operations and mission, NATO's transformation, the policy of the «smart defense», comprehensive approach.

Нову Стратегічну концепцію НАТО «Активне залучення, сучасна оборона» вважають успішним прикладом балансу стосовно нових загроз й традиційних, інтересів малих країн і великих; військових й цивільних, так званого комплексного підходу тощо. Таке поєднання – ключовий момент нової Стратегічної концепції, оскільки не тільки важливо, але й важко за сучасних умов, розвивати спроможність протистояти новим викликам та загрозам у сфері безпеки, залишаючи недоторканим основний принцип колективної оборони, а також здатність до кризового менеджменту. Без постійного реформування, трансформації та адаптації НАТО нежиттєздатна. Нова Стратегічна концепція підтверджує цей висновок й «доручає НАТО постійно реформуватись у напрямі до більш ефективного, дієвого та гнучкого Альянсу, щоб ... платники податків отримали більше безпеки за гроші, які вони інвестують в оборону».

Головна мета оновлення Стратегічної концепції полягала в тому, щоб офіційно зобов'язати країни члени брати активну участь у забезпеченні безпеки союзу через операції та місії. Однак, на практиці, чергове рішення про початок операції менш ніж через півроку після прийняття Концепції, знову було складним й проблематичним й потребувало застосування нових підходів. Отже, метою даної статті є розгляд та аналіз процесу втілення визначених Стратегічною концепцією основних принципів забезпечення безпеки союзу.

Джерельну базу дослідження складають офіційні документи НАТО, пов'язані із Стратегічною концепцією, такі як, декларації самітів, релізи сесій міністрів іноземних справ та міністрів оборони країн-членів Альянсу, документи комітету Оборони НАТО, офіційні виступи Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмусена. Історіографія питання складається зі статей офіційного видання «NATO Review», досліджень

науковців Оборонного коледжу НАТО тощо. Серед українських фахівців треба відзначити роботи В. П. Горбуліна, Г. М. Перепелиці, фахівців Українського центру економічних і політичних досліджень ім. Разумкова.

У травні 2010 р. група експертів, яка готувала рекомендації щодо нової Стратегічної концепції НАТО, заявила, що трансформація НАТО у динамічну військову і політичну силу вимагає неухильного дотримання принципів ефективної бюджетної діяльності. Європа хоче залишатися надійним актором безпеки і зберегти здатність трансатлантичного співтовариства діяти як єдине ціле в умовах бюджетних обмежень кран-членів. У цьому аспекті співпраця в оборонних проєктах і уникнення дублювання сил і засобів є критично важливими для майбутнього успіху Альянсу. Отже, для подолання проблеми обмеження коштів й необхідності зміцнювати безпеку, Генеральним секретарем НАТО Ф. Расмуссеном, запропонована так звана «кмітлива оборона» (Smart defense), що передбачає більше безпеки за меншу кількість ресурсів, але з більшою координацією та узгодженістю. За його словами, якщо не знайти вихід із такої ситуації, зрештою фінансова криза перетвориться на кризу безпеки. Все більше виникає думок, що Європа посилює власні позиції й стає однією з провідних у світі постачальників гуманітарної допомоги та допомоги з метою розвитку. Таким чином пропонується певний поділ в рамках Альянсу: забезпечення Сполученими Штатами «жорсткої сили», в той час як європейські союзники все частіше звертаються до «м'яких» завдань влади, підготовки кадрів та організаційного будівництва. Ця тенденція дуже небезпечна й може мати довгострокові наслідки. По-перше, з'являється ризик розділеної Європи. Невелика кількість європейських країн-членів НАТО мають змогу бути основними постачальниками контингентів, у той час як інші будуть постійно відставати, тим самим ослаблюючи власну здатність забезпечувати безпеку й, таким чином, підривати сам принцип колективної оборони. У той же час, зменшуватиметься здатність щодо запобігання та врегулювання криз й відповідно відстоювання принципів свободи, демократії, верховенства права, які лежать в основі Північно-атлантичної єдності. Європа також не зможе робити суттєвий внесок у глобальну безпеку, тобто протистояти належним чином загрозам та викликам, що є основою Стратегічної концепції, тим самим все більше віддаляючись від Сполучених Штатів. Якщо всі ці тенденції спрацюють й посилюватиметься трансатлантичний розрив обороноздатності на подолання якого спрямована трансформація НАТО, наслідком може бути «смерть» Альянсу.

Для кожної країни сильна економіка є невід'ємною частиною забезпечення безпеки. Тим не менше на сьогодні вибір між дефіцитом бюджету й зміцненням оборони є помилковим. Усі країни стають дедалі більш залежні від життєво

важливих комунікацій, транспорту і транзитних маршрутів, від яких залежить міжнародна торгівля, енергетична безпека і процвітання. Вони вимагають активізації міжнародних зусиль для забезпечення їх стійкості від атак або руйнування. Деякі держави – члени НАТО стануть більш залежними від іноземних постачальників енергоносіїв, а, в деяких випадках, від іноземних енергопостачальних та розподільних мереж для своїх енергетичних потреб. Оскільки споживання енергії зростає в усьому світі, постачання енергоносіїв стає вразливішим до руйнування. Нові виклики не тільки мають певні спільні риси: не обов'язково однаково впливають на союзників по Альянсу, не обов'язково вимагають військової відповіді, бувають як зовнішніми, так і внутрішніми, як військовими, так і економічними, але й відповіді на них також вимагають від НАТО по-іншому підходити до трансатлантичної солідарності Альянсу і взаємодії з міжнародним співтовариством.

Саме для виходу із зазначеної складної ситуації розроблений новий підхід, запропонований Генеральним секретарем: більше безпеки за менші кошти, працюючи разом із більшою гнучкістю. Союзники по НАТО не завжди знаходять багатостороннє співробітництво найбільш привабливим варіантом, оскільки існує ризик затримки термінів поставок, завищені накладні витрати й повільний процес прийняття рішень. Крім того, колективний захист тісно пов'язаний із суверенітетом промисловістю та соціальною сферою життя країни. Тим не менше, криза робить співробітництво між країнами вже не вибором, а необхідністю. Жоден союзник по НАТО не в змозі розвивати повний спектр відповідей для подолання всіх проблем безпеки. У рамках нового підходу пропонуються певні інструменти: об'єднання й спільне користування, встановлення пріоритетів й координація зусиль. НАТО може найкращим чином визначити й встановити контакти між країнами, які мають аналогічні потреби й відчувають дефіцит коштів, щоб мати здатність діяти самостійно. Це може бути спільне використання можливостей, таких як гелікоптери радянського зразка, за умови модернізації за належними стандартами. Це може бути об'єднання за рахунок придбання на кшталт ініціативи зі стратегічних повітряних перевезень. А також обмін, на зразок патрулювання повітряного простору країн Балтії, що, в свою чергу, дозволяє балтійським державам інвестувати у розгортання збройних сил.

Щодо визначення пріоритетів, Стратегічна концепція чітко визначає, що «НАТО повинна мати достатні ресурси – фінансові, військові та людські – для виконання її завдань, що є суттєвими для безпеки населення і території Альянсу. Ці ресурси ...необхідно використовувати якомога раціональним та ефективним методом. Отже, союзники по Альянсу намагатимуться доводити до максимуму розгортання сил та їхню здатність здійснювати польові операції, зокрема шляхом докладання сконцентрованих зусиль для

досягнення цілей практичного використання НАТО; забезпечувати максимальну узгодженість в оборонному плануванні для скорочення зайвого дублювання і концентрації розвитку потенціалу на досягнення сучасних вимог; спільно розвивати і застосовувати потенціал для досягнення економічної ефективності і демонстрації солідарності; зберігати і зміцнювати спільні можливості, стандарти, структури і фонди; залучатися до процесів безперервних реформ для раціоналізації структур, поліпшення робочих методів і досягнення максимальної ефективності. Альянс також намагається позбутися громіздкої бюрократичної структури.

Не всі країни можуть собі дозволити розвиток всіх можливостей, але ж сутність колективної оборони й полягає у взаємодопомозі. Тому за важких часів потрібно це роботи не тільки у воєнний час чи під час кризи, але й в мирний, щоб не допустити настання перших двох. Засвідчення солідарності повинно заохочувати не тільки країни-члени зосередити увагу на певних можливостях, але й партнерів. Таким чином, координація важлива не тільки в рамках Альянсу, але й з країнами-партнерами. Вона допоможе забезпечити ступінь узгодженості й звести до мінімуму негативний вплив фінансової кризи на загальну ефективність Альянсу.

Особливого значення завжди, а сьогодні воно зростає, має партнерство й співробітництво з Європейським Союзом. Ці організації мають спільну 21 країну-члена (тобто беруть участь в оборонних ініціативах обох організацій), отже, можливості обмежені, оскільки в кожній країні тільки одні збройні сили й оборонний потенціал. Але не дивлячись на політичні перешкоди й використовуючи певну спеціалізацію цих організацій, уникаючи зайвих зусиль й обмінюючись досвідом, можна активізувати практичне співробітництво. НАТО і ЄС – це дві найважливіші світові інституції, що мають навички і активи, які доповнюють одне одного. І жодне інше стратегічне партнерство не запропонує стільки переваг, у тому числі оперативного і фінансового характеру. Стратегічна концепція передбачає, що НАТО і ЄС можуть і мають відігравати взаємодоповнюючу і обопільно посилюючу роль у підтримці міжнародного миру і безпеки... у дусі цілковитої взаємної відкритості, прозорості, взаємодоповнення і поваги до автономності й інституційної цілісності обох організацій. Планується розширити практичне співробітництво в операціях в усьому спектрі розв'язання кризових ситуацій, починаючи від скоординованого планування і закінчуючи взаємною підтримкою безпосередньо в оперативних обставинах. Особливим, у світлі певних політичних розбіжностей між країнами, є розширення політичних консультацій з метою включення до обговорення усіх питань обопільного занепокоєння задля вироблення спільної оцінки та перспектив. Обидві організації намагаються співпрацювати більшою мірою у виробленні спроможностей для

мінімізації дублювання і підвищення ефективності використання коштів.

На виконання положень Стратегічної концепції щодо зміцнення євроатлантичної безпеки за рахунок широкої мережі партнерських відносин з країнами та організаціями в усьому світі, була розроблена та схвалена міністрами закордонних справ НАТО нова політика, що спрямована зробити взаємодію з партнерами більш ефективною, більш прагматичною й більш гнучкою. Нова політика передбачає збільшення кількості політичних консультацій з питань безпеки, що становлять спільний інтерес, простіший і більш раціональний набір інструментів і роль партнерів у формуванні стратегії й процесі прийняття рішень стосовно операцій, в яких вони беруть участь. Відповідно до нової політики, НАТО буде розвивати політичний діалог та практичне співробітництво з будь-якою країною по всьому світу, що поділяє й сприяє інтересам Альянсу в галузі міжнародного миру та безпеки. НАТО буде також взаємодіяти з основними глобальними суб'єктами в гнучкій і прагматичній основі. «Наша нова політика визнає, що в сучасному світі нам необхідна безпека на основі співпраці, якщо ми хочемо виконати наші завдання... І в цьому зв'язку ми хочемо звернутися до основних гравців по всьому світу», сказав Генеральний секретар НАТО.

Таким чином, нова Стратегічна концепція покликає надати на наступні принаймні 10 років чітку стратегію розвитку Альянсу в складній ситуації у сфері безпеки при збереженні основного принципу колективної оборони, активної участі у врегулюванні криз, підтримуючи міцний трансатлантичний зв'язок між союзниками й співробітництво з партнерами. Головна мета оновлення Стратегічної концепції полягала в тому, щоб офіційно зобов'язати країни члени брати активну участь у забезпеченні безпеки союзу через операції та місії. Але найважчим є процес прийняття політичного рішення стосовно необхідності проведення тієї чи іншої операції чи місії. Пункт 5 Стратегічної концепції передбачає, що «НАТО залишатиметься виключним і найважливішим трансатлантичним форумом для консультацій з усіх питань, які впливають на територіальну цілісність, політичну незалежність і безпеку його членів, як зазначено в статті 4 Вашингтонського договору. Будь-яке питання безпеки, що становить інтерес для будь-якого союзника, може бути внесене до переговорів НАТО, обміну інформацією, думками і, за необхідності, вироблення спільних підходів».

Однак, на практиці рішення почати операцію «Unified Protector» менш ніж через півроку після прийняття нової Стратегічної концепції знову було складним й проблематичним. Не дивлячись на те, що НАТО прийняла рішення розпочати операцію з реалізації ембарго на постачання зброї до Лівії й Генеральний секретар НАТО офіційно заявив, що «усі члени Альянсу готові виконати свої зобов'язання згідно з Резолюцією РБ ООН 1970 і припинити

нестерпне насильство проти цивільного населення Лівії» наступного дня ФРН вивела свої сили з усіх операцій Альянсу в середземноморському регіоні. Два фрегати, два малі кораблі і 550 солдатів повернулися під командування Німеччини. Крім того, з розвідувальної місії НАТО з використанням літаків AWACS було введено близько 60-70 німецьких військовослужбовців, що брали в ній участь. Двадцять восьмого березня речник Військово-морських сил Німеччини заявив, що країна повертає свої морські потужності до об'єднаних структур Альянсу, але й надалі відмовляється від участі в операції «Unified Protector». Фрегат «Любек» та мінний тральщик діють виключно в рамках операції «Active Endeavour».

Крім того, 18 березня була прийнята Резолюція ООН 1973 щодо заборони польотів над Лівією, а вже 19 березня Туреччина заблокувала передачу безпльотної зони під відповідальність НАТО. Тільки після того, як Франція та Великобританія почали штурмувати лівійську ППО, Туреччина із запізненням підтримала плани НАТО на створення зони заборони польотів.

Такі дії певних країн йдуть всупереч положенням Стратегічної концепції, а саме: «Кризи і конфлікти за межами кордонів НАТО можуть створити пряму загрозу безпеці території і населенню Альянсу. НАТО буде займатися тим,

коли це можливо та у разі необхідності, щоб запобігти кризам, врегулювати кризи, стабілізувати постконфліктні ситуації, а також надати допомогу у відбудові... НАТО буде здійснювати постійний моніторинг і аналіз міжнародної обстановки для протистояння кризам і, за необхідності, вживати активних заходів для запобігання перетворення їх у великі конфлікти». І тільки 27 березня вдалося досягнути консенсусу стосовно військової операції згідно з Резолюцією Ради Безпеки ООН. Здавалося б, що консенсус важливіше за все, але ж втрата необхідного часу у врегулюванні кризи, тим більше коли операція триває у військовій фазі, свідчить не про бажану «гнучкість», а про політичні розбіжності між національними інтересами країн-членів.

Нова Стратегічна концепція НАТО передбачає на майбутнє безперервний процес реформ, модернізації і трансформації з метою виконання усього кола завдань НАТО, наскільки це можливо ефективно і успішно. Тому запропоновані нові інструменти її втілення, такі як політика «кмітливої оборони», нова політика щодо розвитку партнерств й співробітництва з ЄС та міжнародними організаціями, комплексний підхід до військово-цивільної взаємодії, мають на меті забезпечити виконання положень Стратегії та істотним чином вплинути на зміцнення європейської безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon [Електронний ресурс] NATO web-site. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm
2. Ambassador Gábor Iklódy. New challenges – new NATO [Електронний ресурс] NATO Review. – NATO Lisbon Summit Edition. – 2010. – # 7. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/New-Nato/EN/index.htm>
3. Building Security in an Age of Austerity. Keynote speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the 2011 Munich Security Conference [Електронний ресурс] NATO web-site. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm
4. Erdogan's Lament. What lies behind Turkey's ambivalence over NATO's operation in Libya [Електронний ресурс] The Economist. – Apr 7th 2011. – Режим доступу : <http://www.economist.com/node/18530682?fsrc=scn/fb/wl/ar/erdoganslament>
5. Foreign Ministers Endorse New Partnership Policy [Електронний ресурс] NATO web-site. Meeting of NATO Ministers of Foreign Affairs. Berlin, Germany. 14 Apr. 2011 – 15 Apr. 2011. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_72368.htm
6. Hungry for Security: Can NATO help in a humanitarian crisis? Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen, Erasmus University, Rotterdam, the Netherlands 30 Mar. 2011 [Електронний ресурс] NATO web-site. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71864.htm
7. NATO's New Strategic Concept: a successful balancing act? [Електронний ресурс] NATO Review. – NATO Lisbon Summit Edition. – 2010. – # 7. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/Balancing-Act/EN/index.htm>
8. Strengthening European security. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen, Warsaw 17 Mar. 2011. [Електронний ресурс] NATO web-site. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_71564.htm
9. Перепелиця Г. Нова Стратегічна концепція НАТО і співробітництво з ЄС та Альянсом [Електронний ресурс] / Г. Перепелиця. Євроатлантика. – Режим доступу : <http://www.euroatlantica.info/index.php?id=3612>

Рецензенти: Гавеля В. Л., д.філос.н., професор;
Ярошенко В. М., к.політ.н., доцент.

© Брежнєва Т. В., 2011

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2011 р.